

ГЕНДЕР І МОВА: ЗМІНА ЖІНОЧОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В ЛІТЕРАТУРІ (ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ)

Нера Н. Я.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено розгляду гендерної нерівності в літературі. У процесі дослідження визначено, що мова фіксує андроцентричну комунікацію, яка знецінила все жіноче, та виділено відсутність жіночої текстової традиції. У запропонованій розвідці виконано спробу проаналізувати жіночу літературу та показати, що жінка самотужки розробляє свою власну методологію, наражаючись на сувору критику чоловічого досвіду з її «дозуванням» в мовному просторі панівного маскулінного викладу. Зазначено, що «фемінне» письмо допомогло жінці виробити «власний почерк», а феміністична лінгвістика прагне допомогти жінкам побачити себе інакше через мову, характерною рисою якої є емотивність. У роботі акцентовано на тому, що жінці-письменниці доводиться користуватись раціональною маскулінною мовою.

Зуважено, що фемінізм в англійській літературі пройшов довгий шлях пошуку фемінної самості і асоціюється в нас із добою модернізму, що новий роман жіночого типу приніс у літературу поглиблену психологію, багатий дискурс внутрішнього життя, переломлення у свідомості та підсвідомості, світ жіночих почуттів та переживань. Феміністична теорія, зосереджена на психології жінок-письменниць, реконструює жіночі історії, досліджує природу жіночого тексту, ревізує патріархальні канони та стереотипні уявлення. Феміністичний дискурс розрізняє концепцію «інакшості жінки». Гендерологія, з одного боку, зіставляє мову особистості за ознакою соціальної статі (соціодетерміністська теорія), а з іншого – з урахуванням різних гормональних систем чоловіків і жінок впливає на їхню мовленнєву поведінку (біодетерміністська теорія). Історія гендеру відображає історію соціокультури. Простежено, що загалом розрізняють дві субкультури – чоловічу і жіночу, адже гендерна поведінка виявляється передусім у комунікації. Визначено, що аналіз гендерного аспекту художнього тексту передусім пов'язаний із дослідженнями специфічних мовленнєвих стратегій і тактик, що фіксуються в чоловічих і жіночих комунікативних компетенціях.

Ключові слова: гендер, гендерологія, фемінізм, андроцентричний, маскулінний, фемінний, стать, мовлення, дискурс.

Nera N. Ya. Gender and language: changing women's perspectives in literature (philosophical and sociocultural aspects). The article is devoted to the study of gender inequality in literature. In the course of research, it is determined that language captures androcentric communication, which has devalued everything feminine, and the absence of female textual tradition is highlighted. The proposed investigation attempts to analyze women's literature and show that women develop their own methodology, exposing themselves to severe criticism of men's experience with "dosing" in the language space of the dominant masculine presentation. It should be noted that "feminine" writing has helped women to develop their own manner, and feminist linguistics seeks to help women see themselves differently through language, which is characterized by emotionality. The paper emphasizes that a woman writer has to use rational masculine language.

The study shows that feminism in English literature has come a long way in seeking a feminine self and is associated with the era of modernism. It is summarized that the new female-type novel brought to literature an in-depth psychology, a rich discourse of inner life, refraction in consciousness and subconsciousness, the world of women's feelings and experiences. It should be noted that feminist theory focuses on the psychology of women writers, reconstructs women's stories, explores the nature of women's texts, and revises patriarchal canons and stereotypes. Feminist discourse singularizes the concept of "women's otherness". Genderology, on the one hand, differentiates the language of the individual on the basis of gender (sociodeterministic theory), and on the other hand, according to the influence of different hormonal systems of men and women, which affects their speech behavior (biodeterminist theory). The history of gender reflects the history of socioculture. It has been observed that there are two subcultures in general – male and female, because gender behavior is manifested primarily in communication. It is determined that the analysis of the gender aspect of the literary text is primarily related to the study of specific speech strategies and tactics that are fixed in male and female communicative competencies.

Key words: gender, genderism, feminism, androcentric, masculine, feminine, speech, discourse.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У другій половині ХХ століття антропоцентричність сучасної лінгвістики визначила звернення до гендерних аспектів мови. Такі дослідження виокремилися в самостійну галузь науки – *гендерологію*, яка охоплює широке коло питань та значну кількість вузько спрямованих наукових напрямків –

гендерну психологію, гендерну соціологію, гендерну філософію; особливе місце серед них належить гендерній лінгвістиці, яка вивчає гендер у лінгвістичному прояві [9, 46]. У межах нашого дослідження проводимо історико-філософське осмислення гендеру і фемінізму, щоб простежити новий образ жінки в літературі британського модернізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Гендерна лінгвістика є предметом наукових зацікавлень зарубіжних (Р. Лакофф, Д. Спендер, К. Шері, О. Есперсен) і вітчизняних (О. Л. Бессонова, Н. Д. Борисенко, О. І. Горошко, О. В. Дудоладова, О. Л. Козачишина, Ю. Г. Ковбаско, Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, А. В. Кириліна, А. П. Маргинюк, А. М. Нелюба, Т. Ф. Осіпова, К. В. Пищикова, О. П. Синчак, Л. О. Ставицька, О. В. Халіман, О. М. Холод) мовознавців. Емансипація жінки-авторки вивільнила велику енергію, яка створила феномен жіночої творчості на порубіжжі XIX та XX століть. Особливе місце в системі наукових досліджень посідали «фемінні (жіночі) дослідження», метою яких було аналіз становища й статусу жінки, як історично дискримінованої й такої, що перебуває в нерівному становищі порівняно з чоловіком [19, 15]. Відновлення історичного досвіду жінок та входження його у наукове модерністське знання у своїй особливій версії отримало назву «HER story» (її історія), яка входить у Велику history («його історію») [4, 94]. Так, жінки стають діючою силою власного історичного нарративу, а їхня історія, звісно, більше не повинна бути лише додатком до патріархального історичного нарративу [5, 9].

Зауважимо, що в епоху модернізму змінюється і сприйняття того, що пишуть жінки. «Тепер жіноче письмо – усвідомлений пошук власної фемінної самості. Вчорашні хранительки родинного вогнища виходять з тісного дому у великий світ, де правила чоловіки, який аж ніяк не був для них гостинним і привітним» [1, 10]. Ще М. Мудуре підкреслив той факт, що «жіноча літературна традиція формувалась у надрах чоловічої» [17, 171], а за влучним зауваженням Т. А. Космеди, мова патріархального суспільства є першопричиною розбіжностей у моделях поведінки, зокрема мовленнєвої. Як правило, тогочасна тематика творів і стиль жіночого письма втілювали патріархальні цінності, що й зумовило виникнення феномену андроцентризму. Він полягає у сприйнятті світу, зокрема жінками, крізь призму констант чоловічої свідомості [6; 86, 110]. Фройдівське уявлення про жіночий потенціал фактично стверджує неспроможність жінки до творчості, а отже, до продукування і віднайдення нових образів, становлення жіночого внутрішнього світу в цілому. Загалом текстові епохи зберегли небагато описів жіночого досвіду [цит. за 4, 129].

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашої роботи є аналіз фемінних досліджень, літератури жіночого дискурсу і гендеру. **Завдання** полягає у тому, щоб виділити етапи зародження і становлення статусу жінки в літературі модернізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. У літературі жінки переймали ті умови гри, які там панували здавна, і намагалися копіювати художній стиль відомих чоловіків-письменників, проектували уявлення про жіночу меншовартість на своїх героїнь [22, 3].

Лише з XIX сторіччя повніше розгортається літературний, психологічний та соціологічний жіночий дискурс [цит. за 4, 129]. Однак, за Г. Сіксу, «віднайшовши жіночий стиль і мову, можна вирватися з цього маскулінного порядку, що дасть змогу якнай-

повніше відартикулювати жіночий суб'єктивний світ» [21, 73]. Ще у XIX ст. жіноче письмо (Г. Сіксу) було справді незвичним феноменом на тлі літератури, створеної чоловіками. У філософських уявленнях раннього Просвітництва Розум взагалі позбавлений жіночих характеристик, а інтелект має лише одна стаття – чоловіча [4, 60]. Ще Аристотель задекларував, що «жіноче є жіночим через брак певних якостей», а святий Тома Аквінський вірив, що жінка є «недосконалим чоловіком» [19, 428].

Лише з кінця XIX ст. повніше розгортається *літературний жіночий дискурс*, який є відображенням особистісних і соціальних характеристик особи автора. Дослідження жіночого художнього дискурсу, основним призначенням якого є емоційно-експресивне вираження та естетичний вплив, потребує врахування текстових параметрів і прагматичної настанови автора, що «розкриває зв'язок між текстом і світом автора» [12, 6–7]. Звідси під *художнім жіночим текстом* розуміємо фіктивне зображення дійсності, у якому виражається світогляд жінки, її світовідчуття, її досвід, її знання та її відношення до світу, де і зароджується фемінний художній дискурс, пропущений крізь призму «авторського сприйняття» [25, 161].

Такий підхід сприяє переосмисленню образу жінки в культурі та її традиційної ролі в суспільстві [1, 109]. Якщо феміністки середини XIX – початку XX ст. вимагали рівності прав і зазвичай засновувалися на поглядах, згідно з якими між статями немає жодних суттєвих відмінностей, то феміністки другої половини – 60–70х років XX ст. – вже вимагали визнання самостійної жіночої особистості й сприяли розвиткові колективної жіночої самосвідомості, наголошуючи, артикулюючи відмінності між жінками й чоловіками, специфічність «жіночого» відносно «чоловічого» [5, 15].

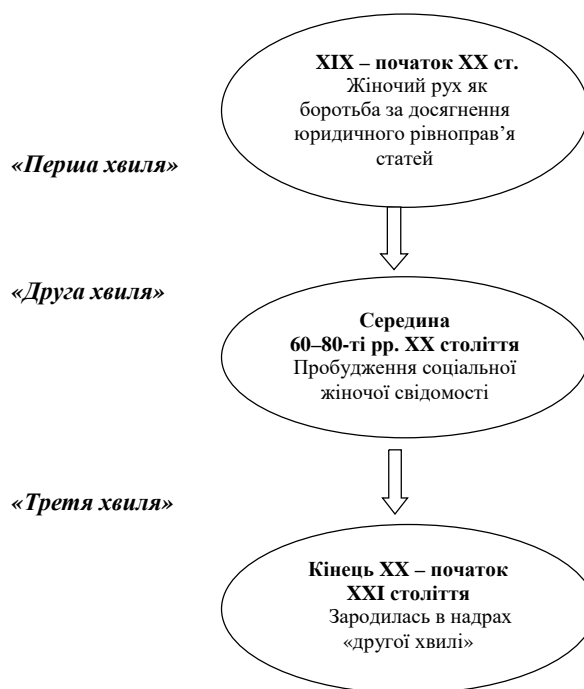

Рис. 1. Фази розвитку фемінізму.

Відтак народжується особливий «жіночий простір» (В. Агеева) тогочасної культури. Так, Розі Брайдотті вважає, що жінка-авторка здатна відкрити дорогу поступовому входженню в дискурсивну практику [26]. Слушною для відображення цього поступального шляху нам вбачається використання образу-концепта «ризому» (*фр. rhizome* – «кореневище») – коренева система, що розгортається хаотично і приживається навіть на каменистому підґрунті. Удаючись до образного зіставлення, Ж. Дельоз називає «вкорінення» жінки-авторки в дискурсивну культуру ризоматичним та спорадичним [10, 12].

Утвердження нових філософських систем, а також морально-етичних цінностей сприяло новому поглядові на жінку [22]. У науковий обіг *гінокритичний підхід* (Е. Шовалтер) був впроваджений як метод аналізу жіночої літератури, за яким виокремлюють новий тип незалежного жіночого дискурсу, у якому жінка творить специфічні текстуальні значення, що базуються на власному досвіді та переживаннях і відрізняються від чоловічого канону репрезентації та письма [31, 128]. Зазначимо, що Е. Шовалтер закликає «знайти власну тему, власну систему, теорію і власний голос», тобто розбудовувати своєрідну феміністичну методологію, не озираючись на чоловічу критичну традицію [23]. У своїй роботі «Сміх Медузи» Г. Сіксу вперше вводить поняття «*жіночого*» *письма*, у якому переважає тілесна комунікація зі світом, яка починається з відчуттів кольору, запаху, смаку [21, 86]. Усна жіноча мова видається пластичною, емфатичною і надмірно емоційною, її змістовність ніби акцентується інтонаційно, на рівні схвильованості тіла. У власній дискурсивній практиці жінка-авторка задіює усе багатство сенсорики, своєрідне візуальне мовлення [4, 134–135]. Однак чоловічий нарцисизм («котрий любить себе за те, чого немає в жінці») створює перешкоди у творенні жіночого тексту [21, 80]. Для самоусвідомлення себе, – пише Г. Сіксу, – потрібна відвага, яку ця неминуща жінка, «ушатнена в кокон своєї невинності, замкнена у темряву самонезнання, загнана в кут самозневаги», мусить віднайти [21, 73]. Жіноча суб'єктивність у С. де Бовуар трактується як інше стосовно чоловічого типу суб'єктивності – як специфічний «жіночий досвід» і відповідні йому «жіночі» способи буття [7]. Саме вона (С. де Бовуар) спробувала «розкрити особливості чоловічого трактування жіночих образів як вторинних та змогла показати жіноче існування в ролі Іншої, підлеглої» [1, 5].

Варто зазначити, що вирішальний крок у розвитку філософії фемінізму зробив Мішель Фуко, оскільки заклав його теоретичний фундамент. На його думку, «формування себе як морального суб'єкта, в античній моралі чоловіків, полягало в тому, щоби побудувати із себе для самого себе структуру мужності» [24, 94]. Зовнішня стилізація чоловічого тіла в напрямі фемінного (зниженість, відмова від активних видів спорту, схильність до парфумів та прикрас, м'якість) викликала відразу, – як показав М. Фуко, – ця огидність до образу жінкоподібного чоловіка була чітко пронесена через греко-римську літературу епохи імперій [24; 97, 191].

На рівні культури весь світ виявляється ставтево розділеним на дві частини за ознакою чоло-

віче/жіноче [4, 114]. Бінарні опозиції у міфології (*верх* – *низ*; *світло* – *тітьма*) та полярні категорії у філософії (*маскуліність* – *фемінність*; *природа* – *культура*; *активність* – *пасивність*; *раціональність* – *іраціональність*; *логіка* – *емоції*; *дух* – *матерія*; *влада* – *підпорядкування*), де лівий член пари об'єднаний навколо стрижневої тілесної сутності «чоловік», асоційовані з позитивною оцінкою, а праві – «жінка» – з негативною [16, 49]. Тому не існує дихотомних понять без домінування, одне з них завжди підпорядковане іншому.

Характерною рисою гендерних студій є їхній зв'язок з феміністичним рухом [8, 109]. Гендерні дослідження вивчають соціокультурний складник статі, оскільки мова і мовлення за своєю природою – соціальні явища, а гендерна належність комунікантів є інтегральною константою будь-якого мовленнєвого акту [15]. Отже, гендер виявився найефективнішим засобом, аби перемістити жінок з узбіччя історії до її центру, а отже, став способом переосмислення чоловічо-жіночих взаємовідносин [5, 8].

Формування гендеру відбувається відносно соціокультурної ситуації, оскільки витікає з принципу антропоцентризму. Звідси гендер визначається як культурно-символічне та соціально-обумовлене розуміння статі. Якщо стаття осмислюється в категоріях «чоловік» і «жінка», то гендер – у термінах «маскуліність» (чоловіче начало) і «фемінність» (жіноче начало) [20, 6]. Л. А. Булаховський стверджує, що «всяка мова має два головні діалекти – жіночий діалект, жіноче мовлення і чоловічий діалект, чоловіче мовлення, диференціація якого залежить від хронотопу і таких соціальних чинників як: вік, освіта, расова належність та інше [3, 293–294]. Взаємозв'язок соціокультурної з біологічною статтю впливає на когнітивну сферу людини, її сприйняття й використання мови і відповідь на комунікативну компетенцію особистості [6, 16].

Історію досліджень взаємозв'язку мови і статі розділяємо на два періоди, рубезем яких є 60-і роки ХХ сторіччя: 1) дослідження, базовані здебільшого на спостереженнях розрізаних фактів; 2) широкомасштабні дослідження з 60-х років, обумовлені ростом інтересу до прагматичного аспекту мовознавства, розвитком соціолінгвістики й істотних змін у традиційному розподілі чоловічих і жіночих ролей у суспільстві [13, 51].

У 60-х – поч. 70-х роках ХХ сторіччя дослідження в мові отримали ще один імпульс завдяки «Новому жіночому рухові» у США і Німеччині, у результаті чого виникла *феміністська лінгвістика*, або *феміністська критика мови*, головна ціль якої – викриття патріархату, «що заважає продуктивній появі нових відповідних дійсності знань про стан жінки в суспільстві» [7].

Феміністська лінгвістика, з одного боку, досліджувала мовний сексизм «асиметрії у системі мови, які спрямовано проти жінок». Тобто мова йде про патріархальні стереотипи, зафіксовані в мові і які нав'язують її носіям певну картину світу. З іншого боку, феміністська лінгвістика досліджувала гендерні особливості комунікації в одностатевих і змішаних групах (аналіз найрізноманітніших

аспектів ведення аргументативних діалогів – телевізійні шоу, діалоги лікарів і пацієнтів, мовне спілкування в родині тощо). В основі досліджень лежить припущення про те, що на базі патріархальних стереотипів, зафіксованих у мові, розвиваються різні стратегії мовної поведінки чоловіків і жінок [13].

Відтак феміністська лінгвістика виділяє такі ознаки *андроцентризму* в мові: 1) отожднення понять «людина» і «чоловік»; 2) іменники жіночого роду, як правило, походять від номенів чоловічого роду, а не навпаки, яким часто властиве негативне забарвлення, номінація чоловіка жіночим іменем має негативну оцінку; 3) фемінінність і маскулінінність розмежовані різко, як полюси, – протиставлені одне одному в якісному (позитивна і негативна оцінка) і в кількісному (домінування чоловічого як загальнолюдського) відношенні, що веде до утворення гендерних асиметрій [2, 61].

На початку ХХ століття інтерес до дослідження теми «Мова і стать» зріс завдяки працям Ф. Маутнера, Е. Сепіра, О. Єсперсена. У своїй праці «Contribution to the Language Critique», присвяченій критиці мови, Ф. Маутнер, виділяє гендерні відмінності в мові, обґрунтовуючи їх соціальними та історичними причинами [28]. На думку Е. Сепіра, відмінності в мовних формах проявляються крізь соціальну ідентичність (*person implications*), до якої відносить стать і статус [29, 125]. Так, О. Єсперсен дав широкий огляд дистинктивних ознак статі в мові, що стало теоретичним імпульсом виникнення гендерної детермінованості мови з боку феміністів. За О. Єсперсоном, жінки – це комуніканти, які дотримуються гіперболічних, евфемістичних виразів, на відміну від чоловіків, які схильні до неконвенційної лексики, сленгу і різкої манери розмови [27].

Усе розмаїття теорій, які пояснюють відмінності і нерівності між статями, поділяють на дві школи: *біогенетичну* та *біокультурну*. Перша пояснює відмінності поведінки чоловіків і жінок біологічними і генетичними факторами (вплив різних гормональних систем на їхню мовленнєву поведінку, різні когнітивні здібності, емоційні розбіжності (чоловіча агресивність і жіноча дбайливість) [30]. Друга школа – біокультурна – теорія соціального формування гендеру, яка визначає гендер як «організовану модель соціальних відносин між чоловіками і жінками, що конструюється основними інститутами суспільства» [14, 8].

Боротьба за право голосу в мові, викриття патріархату, розробка своїх власних лінгвістичних форм, спроби вплинути на мовну політику та реформувати мову в бік усунення наявного в ній сексизму [18] дали змогу нам виділити гендерні ознаки «жіночого» в жіночій літературі: 1) у центрі оповіді перебуває жінка або «генеалогія жінок» (Л. Ірігарей); 2) сімейні відносини в структурі жіночого письма

є важливішими, ніж інші види соціальних відносин, а структура жіночої суб'єктивності визначається структурою сім'ї (навіть якщо це ненормативні варіанти сім'ї – наприклад, жіноча сім'я, що складається з бабусі, матері і дочки, або неповна сім'я типу мати і дитина); 3) домінантою є маркування генеалогії жінок – наприклад, материнсько-дочірніх відносин або відносин жінок у декількох поколіннях; 4) однією з найважливіших причин екзистенціалізації жіночого виступають взаємини з протилежною статтю щодо осмислення власної «іншості»; 5) на відміну від чоловічої літературної традиції, жіночий досвід у літературі – проміжний, переважно в термінах тілесного, біологічного, фізіологічного і т.д. [11, 5].

Отже, антропоцентрична спрямованість лінгвістики породила гендер, а звідси і специфіку комунікативної поведінки індивідуума: як чоловіка («маскулінність»), так і жінки («фемінінність»). Аналіз гендера в мові має свою еволюцію розвитку – від «дефіцитності» жіночого мовлення до «диференційності» чоловічого vs жіночого мовлення. Взаємозв'язок соціокультурної і біологічної статі зумовлений гендером. На противагу цьому розмаїття подібностей і відмінностей між статями інтерпретується з біогенетичної та біокультурної перспективи. Перша пояснює вплив біологічних і генетичних факторів на відмінності формування поведінки чоловіків і жінок, тоді як біокультурна – теорія соціального конструювання гендеру.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, попри емансипацію жінки-авторки, домінувальну маскулінінність у літературній традиції того часу, патріархальні цінності та феномен андроцентризму, наприкінці ХІХ й на початку ХХ століття з'являються паростки феміністичного літературного дискурсу, основою і підґрунтям якого є пробудження жіночої свідомості. Великі зміни у формі роману, зокрема жіночого типу, маніфестували його нову форму з поглибленою психологією, глибоким зображенням жінки, багатшим дискурсом внутрішнього життя, якому притаманні емоційні і чуттєві тональності. Епоха жіночої «німоти» залишила за собою слід у формі жіночого письма, однак нова жінка відважилася виробити власний «почерк», щоб заявити про свою активну позицію в патріархальному суспільстві. Художній жіночий текст творить особливу художню реальність, з її емоційно-експресивним вираженням. Тому можна стверджувати, що новий образ жінки в літературі став відповіддю на виклики часу. Історико-філософське осмислення гендеру і фемінізму є необхідним, щоб краще збагнути їх минуле і сучасне. Дослідження цього питання полягає в подальшому аналізі жіночої прози як соціокультурного феномену в британському модернізмі з метою вивчення мовної особистості жінки-авторки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму : монографія. Київ : Факт, 2003. 320 с.
2. Арестова А. А. Языковая картина мира: лингвокультурологические и гендерные особенности : монографія. Тамбов : Изд-во ТОИПКРО, 2006. 131 с.
3. Булаховський Л. А. Вибрані праці : в 5 тт. Т. 1 : Загальне мовознавство. Київ : Наукова думка, 1975. 495 с.
4. Гапон Н. Гендер у гуманітарному дискурсі : філософсько-психологічний аналіз. Львів : Літопис, 2002. 310 с.

5. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / під ред. Ліліани Гентош, Оксани Кісь. Львів : ВНТЛ-Класика, 2003. 250 с.
6. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : колективна монографія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.
7. Головашенко І. О. Історія становлення теорії гендеру : дослідницька практика та міждисциплінарне дослідження. URL : conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/golowashenko2.php (дата звернення 19.10 2016)
8. Глущенко О. О. Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті. *Наукові праці. Т. 70 : Філологія*. 2007. Вип. 57. С. 108–111.
9. Дегтярьова Т. Особливості жіночого мовлення в гендерному аспекті (на матеріалі англійської, української та російської мов). *Вісник СумДУ*. 2004. № 1 (60). С. 46–52.
10. Дельоз Ж. Бажання та насолода. Фуко М. *Історія сексуальності*. Харків : Око, 1999. Т. 2. С. 8–18.
11. Дорош О. О. Лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти авторського жіночого мовлення в романах Маргеріт Дюрас : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2006. 20 с.
12. Кондратенко Н. В. Український модерністський і постмодерністський дискурс: комунікативно-прагматичний та текстово-синтаксичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2012. 40 с.
13. Кирилина А. В. Развитие гендерных исследований в лингвистике. *Филологические науки*. 1998. № 2. С. 51–58.
14. Кравець В. П. Педагогіка та психологія: гендерний аспект : навч. посібник. Тернопіль : Навч. книга «Богдан», 2004. 124 с.
15. Лабов В. Исследование языка в его социальном контексте: пер. с англ. *Новое в лингвистике*. Москва : Прогресс, 1975. Вып. 7 : Социоллингвистика. С. 96–182.
16. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі: монографія. Харків : Константа, 2004. 292 с.
17. Мудуре М. Существует ли женская литературная традиция. *Гендерные исследования*. 1999. № 2. С. 171–179.
18. Особливець О. Ю. Базові засади феміністичної лінгвістики як одного із напрямків сучасних гендерних досліджень. *Філологічні науки*. 2008. С. 302–305.
19. Основи теорії гендеру : навч. посібник / ред. В. П. Агеєва [та ін.]. Київ : «КІС», 2004. 536 с.
20. Рябов О. В. Женщина и женственность в философии серебряного века. Иваново : Ивановский гос. ун-т, 1997. 159 с.
21. Сиксу Э. Хохот Медузы. *Гендерные исследования*. 1999. № 3. С. 71–89.
22. Томчук Л. Жіноча проза як дзеркало. *Науковий вісник УНУ. Серія: Філологія*. 2008. Вип. 19. С. 79–82.
23. Феміністична критика: теоретичний аспект. URL: shkola.ostriv.in.ua/publication/code.../list-BD57D40B26 (дата звернення 19.10 2016)
24. Фуко М. *Історія сексуальності* : в 3-х тт. Харків : Око, 1999. Т. 2. 191 с.
25. Четверикова О. В. Эмоционально-смысловые доминанты в художественной речи Н. Гумилева и вербальные средства их манифестации. *Слово и текст: психоллингвистический подход* : сб. науч. тр. / глав. ред. А. А. Залевская. Тверь : Изд-во ТвГУ, 2005. Вып. 4. С. 160–165.
26. Braidotti R. *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York : Columbia University Press, 1994. 325 p.
27. Jespersen O. *Language: its Nature, Development and Origin*. London : Allen & Unwin, 1922. 456 p.
28. Mauthner F. *Beiträge zu einer Kritik der Sprache*. Bd. 1 (zur Sprache und zur Psychologie). Frankfurt / M u. a., 1982. 713 S.
29. Sapir E. *Male and female forms of speech in Yana*. *Donum natalicium schrignen* / ed. by St. W. J. Teeuwen. Nijmegen : Utrecht, 1929.
30. Sherzer J. A. Diversity of voices: men's and women's speech in ethnographic perspective. *Language, gender and sex in comparative perspective* / eds. S. U. Philips, S. Steel, Ch. Tanz. New York, 1987. P. 95–120.
31. Showalter E. *Towards a feminist poetics. The new feminist criticism. Essays on Women, Literature and Theory*. New York : Pantheon Books, 1985. P. 125–143.

REFERENCES

1. Aheyeva, V. (2003). Zhinochyi prostir: Feministychnyi dyskurs ukrainskoho modernizmu [Women's space: Feminist discourse of Ukrainian modernism]: monohrafiya. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
2. Arestova, A. A. (2006). Yazykovaya kartina mira: lingvokulturologicheskie i gendernye osobennosti [Linguistic picture of the world: linguocultural and gender features]: monografiya. Tambov: Yzd-vo TOYPKRO [in Russian].
3. Bulakhovskiy, L. A. (1975) Vybrani pratsi [Selected works] : v 5 tt. T. 1: Zahalne movoznavstvo. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Hapon, N. (2002). Gender u humanitarnomu dyskursi: filosofsko-psykholohichniy analiz [Gender in the humanities discourse: philosophical and psychological analysis]. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
5. Genderniy pidkhdid: istoriia, kultura, suspilstvo / pid red. Liliyani Hentosh, Oksany Kis [Gender approach: history, culture, society] Lviv: VNTL-Klasyka, 2003 [in Ukrainian].
6. Genderna linhvistyka v Ukrayini: istoriya, teoretychni zasady, dyskursyvna praktyka [Gender linguistics in Ukraine: history, theoretical principles, discursive practice]: kolektyvna monohrafiya. Kharkiv: KHNPu im. H. S. Skovorody; Drohobych: Kolo, 2014 [in Ukrainian].
7. Holovashenko, I. O. Istoriia stanovlennia teorii genderu: doslidnytska praktyka ta mizhdystsyplinarne doslidzhennia [History of gender theory: research practice and interdisciplinary research]. Retrieved from: conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/golowashenko2.php
8. Hlushchenko, O. O. (2007). Vyvchennya gendernykh osoblyvostey movlennya v istorychnomu aspekt [Study of gender features of speech in the historical aspect]. *Naukovi pratsi*, 70 (57), 108–111 [in Ukrainian].

9. Dehtiarova, T. (2004). Osoblyvosti zhinochoho movlennia v gendernomu aspekti (na materialy anhliiskoi, ukrainskoi ta rosiiskoi mov) [Features of women's speech in the gender aspect (on the material of English, Ukrainian and Russian languages)]. *Visnyk SumD*, 1 (60), 46–52 [in Ukrainian].
10. Deloz, Zh. (1999). Bazhannya ta nasoloda [Desire and pleasure]. *Fuko M. Istoriia seksualnosti*. Kharkiv: Oho, 2, 8–18 [in Ukrainian].
11. Dorosh, O. O. (2006). Linhvokohnyvnyi i komunikatyvnyi aspekty avtorskoho zhinochoho movlennia v romanakh Marherit Diuras [Linguocognitive and communicative aspects of the author's female speech in the novels of Marguerite Duras]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
12. Kondratenko, N. V. (2012). Ukrainskyi modernistskyi i postmodernistskyi dyskurs: komunikatyvno-prahmatychnyi ta tekstovo-syntaktychnyi aspekty [Ukrainian modernist and postmodernist discourse: communicative-pragmatic and textual-syntactic aspects]. (Avtoreferat dysertatsii doktora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
13. Kirilina, A. V. (1998). Razvitie rendnykh issledovaniy v lingvistike [Development of gender research in linguistics]. *Fylohohycheskye nauky*, 2, 51–58 [in Russian].
14. Kravets, V. P. (2004). Pedagogika ta psykholohiia: hendernyi aspekt [Pedagogy and psychology: gender aspect: textbook. way]: navch. posibnyk. Ternopil: Navch. knyha "Bohdan" [in Ukrainian].
15. Labov, V. (1975). Issledovanie yazyka v ego sotsialnom kontekste [The study of language in its social context]: per. s anhli. *Novoe v linyvystyke*. Moskva: Prohress, 7, 96–182 [in Russian].
16. Martyniuk, A. P. (2004). Konstruiuvannia genderu v anhlohmovnomu dyskursi [Construction of gender in English discourse]: monohrafiya. Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].
17. Mudure, M. (1999). Sushchestvuet li zhenskaya literaturnaya traditsiya [Is there a female literary tradition]. *Gendernye yssledovaniya*, 2, 171–179 [in Russian].
18. Osoblyvets, O. Yu. (2008). Bazovi zasady feministychnoi linhvistyky yak odnogo iz napriamkiv suchasnykh gendernykh doslidzhen [Basic principles of feminist linguistics as one of the directions of modern gender research]. *Filolohichni nauky*, 302–305 [in Ukrainian].
19. Osnovy teorii genderu: navch. posib. [Fundamentals of gender theory: textbook. way] / red. V. P. Aheyeva. Kyiv: "KIS", 2004 [in Ukrainian].
20. Ryabov, O. V. (1997). Zhenshchina i zhenstvennost v filosofii serebryanogo veka [Woman and femininity in the philosophy of the Silver Age]. Ivanovo: Ivanovovskyy hos. un-t [in Russian].
21. Siksu, E. (1999). Khokhot Meduzy [Jellyfish Laughter]. *Tendernye issledovaniya*, 3, 71–89 [in Russian].
22. Tomchuk, L. (2008). Zhinocha proza yak dzerkalo [Women's prose as a mirror]. *Naukovyi visnyk UNU. Seriya: Filolohiya*, 19, 79–82 [in Ukrainian].
23. Feministychna krytyka: teoretychnyy aspekt [Feminist critique: theoretical aspect]. Retrieved from: shkola.ostriv.in.ua/publication/code.../list-BD57D40B26
24. Fuko, M. (1999). Istoriya seksualnosti [History of sexuality]: v 3 tt. Kharkiv: Oho, 2 [in Ukrainian].
25. Chetverikova, O. V. (2005). Emotsionalno-smyslovye dominanty v khudozhestvennoy rechi N. Gumileva i verbalnye sredstva ikh manifestatsii [Emotional-semantic dominants in N. Gumilev's artistic speech and verbal means of their manifestation]. *Slovo i tekst: psikholingvisticheskiy podkhod*: sb. nauch. tr. / glav. red. A. A. Zalevskaya. Tver: Yzd-vo TvHU, 4, 160–165 [in Russian].
26. Braidotti, R. (1994). *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press [in English].
27. Jespersen, O. (1992). *Language: its Nature, Development and Origin*. London: Allen & Unwin [in English].
28. Mauthner, F. (1982). *Beiträge zu einer Kritik der Sprache. Bd. 1 (zur Sprache und zur Psychologie)*. Frankfurt / M u.a. [in German].
29. Sapir, E. (1929). Male and female forms of speech in Yana. *Donum natalicium schrignen* / ed. by St. W. J. Teeuwen. Nijmegen: Utrecht [in English].
30. Sherzer, J. A. (1987). Diversity of voices: men's and women's speech in ethnographic perspective. *Language, gender and sex in comparative perspective* / eds. S. U. Philips, S. Steel, Ch. Tanz]. New York, 95–120 [in English].
31. Showalter, E. (1985). Towards a feminist poetics. *The new feminist criticism. Essays on Women, Literature and Theory*. New York: Pantheon Books, 125–143 [in English].